

ÇOCUKLARA KİM BAKIYOR?

KADIN İŞGÜCÜNE KATILIMI VE TOPLUMSAL CİNSİYET

Hande Parker* ve Gökçe Uysal**

Yönetici Özeti

Bu araştırma notunda çocuk bakımıyla ilgili çeşitli görevlerin anne ve baba arasında nasıl paylaşıldığına odaklanılmaktadır. Çocuk bakımı görevlerinin dağılımı kadının işgücüne katılımıyla ilişkisi çerçevesinde ele alınmaktadır. Veriler Türkiye’de çocuk bakımının büyük ölçüde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile belirlendiğini göstermektedir. Çocuk bakımı görevlerinin paylaşımı sadece kadınlar açısından çarpıcı bir biçimde adaletsiz olmakla kalmayıp, aynı zamanda çocukları gelişimlerinde babaların yapacağı katkıdan mahrum bırakmaktadır. İşgücünde olan kadınların bile yarısı çocuğun altını her zaman kendi değiştirdiğini söylemektedir. Genellikle kendisinin yaptığını söyleyen kadınlar da dâhil edildiğinde işgücünde olan kadınların yüzde 80’i alt değiştirme görevini ağırlıklı olarak yüklenmektedir. Çocuğa yemek yedirme ve hazırlama görevinin paylaşımında alt değiştirme paylaşımına benzer sonuçlar görülmektedir. Çocukların yaşı büyüdükçe ve çocuklarla ilgili bakım görevleri değiştikçe bu görevlerin eşler arasında eşit şekilde paylaşıldığını söyleyen kadınların oranı artmaktadır. Ancak çocuk bakımı görevlerinin en eşit paylaşıldığı durumda bile eşit paylaşanların oranının yüzde 40’ın altında kaldığı görülmektedir.

Araştırmanın künyesi

Araştırma notunda kullanılan veriler Türkiye’de yüksek eğitilmiş kadınların işgücüne katılım kararlarını incelemek için gerçekleştirdiğimiz ve TÜBİTAK tarafından desteklenen daha geniş kapsamlı araştırmanın bir parçasıdır.¹ Bu araştırma kapsamında, disiplinlerarası bir çabayla, 70 kadınla derinlemesine görüşme, 8 odak grup çalışması ve 3600 kişilik bir anket yapılmıştır. Derinlemesine görüşmeler kartopu yöntemiyle tamamlanmıştır. Odak grup çalışmaları İstanbul ve eğitilmiş kadınların işgücüne katılım oranlarının en yüksek olduğu bölgelerde yer alan Antalya ve Zonguldak ile en düşük olduğu bölgelerde yer alan Erzurum ve Urfa’da gerçekleştirilmiştir. 3600 kadınla yüz yüze görüşmelerle yapılan anket çalışmasının örneklemini Türkiye çapında temsil gücü olacak şekilde tasarlanmıştır. Böylelikle yüksek eğitilmiş kadınların önceki ve şimdiki çalışma hayatı tecrübeleri, çalışma hayatına yaklaşımları ile toplumsal cinsiyet rollerine bakışları üzerine veriler toplanmıştır.

Bu araştırma notunda ise toplanan geniş veri seti içerisinde bir boyut ele alınarak çocuk bakımıyla ilgili çeşitli görevlerin anne ve baba arasında nasıl paylaşıldığına odaklanılmaktadır. Gerek derinlemesine görüşmeler ve odak grup toplantılarında gerek anket çalışmasında kadınlara alt

* Yrd. Doç. Dr. Hande Parker, Bahçeşehir Üniversitesi İİSBF Öğretim Üyesi, hande.paker@eas.bau.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr. Gökçe Uysal, Betam, Direktör Yardımcısı, gokce.uysal@eas.bau.edu.tr

¹ TÜBİTAK tarafından desteklenen 113K365 numaralı projede bursiyer olarak çalışan Melike Kökkızıl ve Yasemin Cansuz'a da çalışmalarından ötürü teşekkür ederiz.

değiştirme, yemek yedirme/hazırlama, oyun oynama ve ödevlerine yardımcı olma gibi çocuk bakımının belli başlı görevlerinin ebeveynler arasında nasıl paylaşıldığına dair sorular sorulmuştur. Bu sorular doğrultusunda toplanan verilerin analizi bu araştırma notunun odak noktasını oluşturmaktadır. Çocuk bakımı görevlerinin dağılımı kadının işgücüne katılımıyla ilişkisi çerçevesinde ele alınmaktadır.

Çocuk bakım görevlerinin paylaşımı

Bu araştırma notunda kullanılan çocuk bakım görevleri çocukların farklı yaşlarda olabilecekleri gözetilerek belirlenmiştir. Alt değiştirme ve yemek yedirme nispeten küçük çocuklar için, yemek hazırlama ve ödevlerine yardımcı olma daha büyük çocuklar için yapılması gereken işler olarak analize dâhil edilmiştir. Yemek yedirme/hazırlama, oyun oynama ve ödevlerine yardım etme benzer anketlerde sorulan görevlerdir. Çocuğun alt değiştirme görevi ise derinlemesine görüşmeler ve odak grup çalışmalarında kadınlar tarafından defalarca dile getirilmiştir.

“benim eşim alt değiştiremiyor mesela. Yani hiç değiştirmiyor demeyeyim de değiştiremez de (...) Şimdi orada o altı değiştirmeye çalışırken hani aman o ona değdi, bu buna değdi, daha facia bir şey çıkabilir ortaya. Onun için o hiç alt değiştirmede.” (üniversite mezunu, çalışan, 27 Mart 2014).

“Ben demiyorum ki baba gelsin altını bezlesin.” (lise mezunu, çalışmıyor, 18 Nisan 2014)

Çocuğun alt değiştirme görevinin paylaşımına dair veriler Tablo 1’de özetlenmiştir. İşgücünde olan kadınların bile yarısı çocuğun altını her zaman kendi değiştirdiğini söylemektedir. Genellikle kendisinin yaptığını söyleyen kadınlar da dâhil edildiğinde işgücünde olan kadınların yüzde 80’i alt değiştirme görevini ağırlıklı olarak yüklenmektedir. İşgücünde olmayan kadınlar arasında bu oran yüzde 90’a yaklaşmaktadır. Diğer bir çarpıcı gözlem işgücünde olan kadınların eşlerinin sadece yüzde 1,4’ünün bu görevi tek başına üstleniyor olmasıdır. Dolayısıyla alt değiştirme toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin en çarpıcı şekilde tezahür ettiği görevdir. Çalışıyor olmak alt değiştirmenin eşler arasındaki paylaşımını fazla değiştirmemektedir.

Tablo 1 Çocuğun alt değiştirme görevinin paylaşımı, (%)

	İşgücünde olmayanlar	İşgücünde olanlar	Toplam
Her zaman ben	66.8	49.3	61.6
Genellikle ben	20.4	29.6	23.1
Eşit şekilde ben ve eşim	6.3	9.0	7.1
Her zaman eşim	0.0	1.4	0.4
Çocuklar kendi kendilerine	6.5	10.8	7.8
Toplam	100.0	100.0	100.0

Tablo 2’de diğer çocuk bakım görevlerinin eşler arasındaki paylaşımına dair veriler yer almaktadır. Çocuğa yemek yedirme ve hazırlama görevinin paylaşımında alt değiştirme paylaşımına benzer sonuçlar görülmektedir. Bu görevi her zaman ya da genellikle kendisinin yerine getirdiğini söyleyen kadınların oranı işgücünde olanlar arasında yüzde 73,4 iken bu oran işgücünde olmayanlar arasında yüzde 84,2’ye ulaşmaktadır.

Çocukların yaşı büyüdükçe ve çocuklarla ilgili bakım görevleri değiştikçe bu görevlerin eşler arasında eşit şekilde paylaşıldığını söyleyen kadınların oranı artmaktadır. Çocukla oyun oynama görevini eşiyile eşit paylaşan kadınların oranı işgücünde olmayanlarda yüzde 28,5, işgücünde olanlarda yüzde 36,8'dir. Çocuğun ödevlerine yardımcı olurken bu oranlar yüzde 28,8 ile yüzde 32,9'dur.

Tablo 2 Diğer çocuk bakım görevlerinin paylaşımı, (%)

	İşgücünde olmayanlar	İşgücünde olanlar
Çocuğa yemek yedirme/hazırlama görevinin paylaşımı		
Her zaman ben	52.3	41.1
Genellikle ben	31.9	32.3
Eşit şekilde ben ve eşim	9.0	13.9
Her zaman eşim	0.1	0.5
Çocuklar kendi kendilerine	6.7	12.2
Toplam	100.0	100.0
Çocukla oyun oynama görevinin paylaşımı		
Her zaman ben	32.0	24.3
Genellikle ben	28.9	25.0
Eşit şekilde ben ve eşim	28.5	36.8
Genellikle eşim	1.3	1.8
Her zaman eşim	0.3	0.3
Çocuklar kendi kendilerine	9.0	12.0
Toplam	100.0	100.0
Çocuğun ödevlerine yardımcı olma görevinin nasıl paylaşıldığı		
Her zaman ben	32.7	29.4
Genellikle ben	30.8	26.7
Eşit şekilde ben ve eşim	28.8	32.9
Genellikle eşim	2.3	1.8
Her zaman eşim	0.5	0.0
Çocuklar kendi kendilerine	5.0	9.2
Toplam	100.0	100.0

Veriler evdeki çocuk bakım sorumluluklarının işgücüne katılım kararından neredeyse bağımsız şekilde ağırlıklı olarak kadınlar tarafından üstlenildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Çocuk bakımı görevlerinin en eşit paylaşıldığı durumda bile eşit paylaşanların oranının yüzde 40'ın altında kaldığı görülmektedir. Bu bağlamda kadınların çalışma hayatı ve çocuk bakımı sorumlulukları açısından neyi değiştirmek istedikleri önemli bir sorudur.

Tablo 3 Çalışma hayatını ve çocuk bakım sorumluluklarınızı düşündüğünüzde şimdiki düzeninize neyi değiştirmek isterdiniz? (%)

	İşgücünde olmayanlar	İşgücünde olanlar	Toplam
Hayır, değişiklik yapmam	74.0	54.5	67.4
Çalışmak / daha çok çalışmak ve bakımla geçirdiğimi	12.4	17.1	14.0

zamanı azaltmak isterim			
Daha az çalışmak ve bakım için daha çok zamanımın olmasını isterim	13.7	28.3	18.6
Total	100.0	100.0	100.0

Tablo 3'teki verilere göre işgücünde olmayan kadınların yüzde 12,4'ü çalışma hayatına girerek çocuk bakımına ayırdıkları zamanı azaltmak istediklerini belirtmektedir. İşgücünde olan kadınlar arasında ise yüzde 17,1 bakımla geçirdikleri zamanı azaltarak daha çok çalışmayı tercih ettiklerini söylemektedir. Çarpıcı olan bir veri ise işgücünde olan kadınların neredeyse üçte birinin daha az çalışmayı ve çocuk bakımı için daha fazla ayırmayı istiyor olmasıdır.

Tablo 4 Sizce esas olarak kim/kimler gerektiği gibi bakabilir? (%)

	0-3 yaş grubundaki bir çocuğa		4-6 yaş grubundaki bir çocuğa		7-14 yaş grubundaki bir çocuğa	
	İnaktif	İşgücünde	İnaktif	İşgücünde	İnaktif	İşgücünde
Annesi	98,8	98,6	89,9	85,6	77,9	74,5
Babası	27,9	32,1	38	39,8	41,4	41,1
Anneanne/babaanne	21,8	34,9	39,8	54,9	50,7	60,3
Kreş/anaokulu/okul	7,0	12,1	36,6	51,5	28,2	61,5
Bakıcı	3,7	5,8	4,2	8,2	4,8	6,8
Büyükbaba/dede	2,1	5,0	9,3	13,3	19,0	23,2
Akraba/tanıdık	1,0	1,8	2,6	4,3	5,7	7,1
Büyük kardeş	0,5	1,3	2,8	4,9	9,5	11,9
Komşu	0,2	0,5	0,6	1,3	2,8	2,8

Tablo 4'te farklı yaş grubundaki çocukların bakımının kimler tarafından sağlanabileceğine dair sorulara verilen cevaplar yer almaktadır. 0-3 yaş grubundaki çocuğa babasının gerektiği gibi bakabileceğini söyleyen kadınların oranı yüzde 30 civarındadır. Bu yaş grubundaki bir çocuğa anneanne ya da babaannenin gerektiği gibi bakabileceğini düşünen kadın oranı işgücünde olmayanlar arasında yüzde 21,8, olanlar arasında ise yüzde 34,9'dur. Kreşlerin bu yaş grubu için gerekli bakımı sağlayabileceğini düşünenlerin oranı ise işgücünde olmayanlar arasında yüzde 7, işgücünde olanlar arasında yüzde 12'ye gerilemektedir. Bakıcının gerekli bakımı sağlayabileceğini düşünenlerin oranı daha da düşüktür. Bu veriler kadınların 0-3 yaş grubundaki çocuklara bakımın ebeveynleri tarafından, özellikle de anne tarafından sağlanması gerektiğini düşündüğünü açıkça ortaya koymaktadır.

Çocuğun yaşı ilerledikçe çocuk bakımının annenin yanı sıra baba, büyükanne ya da çocuk bakım kurumları tarafından yapılabileceği düşüncesi yaygınlaşmaktadır. Örneğin 4-6 yaş arasında bir çocuğa babanın gerektiği gibi bakabileceğini düşünenlerin oranı inaktif kadınlar arasında yüzde 38, işgücünde olan kadınlar arasında yüzde 39,8'dir. Beklenebileceği gibi işgücünde olan kadınlar arasında anne harici bireylerin çocuk bakımını gerektiği gibi yerine getirebileceğini düşünenlerin payı daha yüksektir. Yine de çocuğa büyükannelerin gerektiği gibi bakabileceğini düşünen kadınların oranı babanın gerektiği gibi bakabileceğini düşünenlerin oranından daha yüksektir (4-6 yaş grubu için

sırasıyla yüzde 39,8 ve yüzde 54,9). 7-14 yaş grubunda da bulgular benzerdir. Bu durumun kadının işgücünde olup olmamasına göre farklılaşmaması dikkat çekmektedir. Genel olarak çocuk bakımının anneler tarafından üstlenilmediği zamanlarda babalara kıyasla ağırlıklı olarak ailedeki başka kadınlara aktarılması daha uygun görülmektedir.

Tüm bu veriler bize Türkiye’de çocuk bakımının büyük ölçüde toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile belirlendiğini göstermektedir. Çocuk bakımı ağırlıklı olarak kadınlar tarafından üstlenilmekte, özellikle 0-3 yaş arası çocukların bakımında kadınlara düşen rol artmakta ve çocuk bakımı görevlerinin en eşit paylaşıldığı durumda bile bu oranının yüzde 40’ın altında kaldığı görülmektedir. Bu durum işgücünde olup tüm gün mesai yapan kadınlar açısından da fazla değişmemektedir. Bu pratiklere çocuğa en iyi annenin bakabileceği algısı da eklendiğinde sorun derinleşmektedir, zira kadınlar çok yüksek oranlarda bunu söylemektedir. Bu da ebeveynliğin sadece annelik olarak anlaşıldığını ve babanın rolünün göz ardı edildiğini göstermektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle bu derecede belirlenmiş bir çocuk bakım modelinin kadınların işgücüne katılımına engel teşkil etmesi kaçınılmazdır.

Çocuk bakımının kadınların asli görevi olarak tanımlanması iki ayrı kanaldan kadınların işgücüne katılım kararlarını etkilemektedir. Çocuk bakım görevlerinin orantısız bir biçimde kadınlar tarafından üstlenilmesi evdeki iş bölümünü kadınlar aleyhine bozmakta, kadınlar için “çift vardiya” yaratmaktadır. Evdeki görevini başkasına delege edemeyen kadınlar işgücü piyasasına uzak durmaktadır. Diğer taraftan, çocuklara öncelikle ve mümkünse anneler tarafından bakılması gerektiği algısı ise kadınlara bir iç çatışmaya yol açmaktadır. İşgücüne katılan kadınlar da annelik görevini gerektiği gibi yerine getiremediği düşüncesi ile aynı çatışmayı yaşamaktadır. Benzer bir iç çatışma babalar için söz konusu değildir. Çocuk bakımı görevlerinin paylaşımı sadece kadınlar açısından çarpıcı bir biçimde adaletsiz olmakla kalmayıp, aynı zamanda çocukları gelişimlerinde babaların yapacağı katkıdan mahrum bırakmaktadır.